

Suomen euroero: katsaus käytäntöihin ja kustannuksiin

Tuomas Malinen,¹ Peter Nyberg, Heikki Koskenkylä, Elina Berghäll, Ilkka Mellin, Sami Miettinen, Stefan Törnqvist ja Jukka Ala-Peijari

Voisiko Suomi erota Euroopan rahaliitosta ja sen valuutasta eurosta? Miten ero etenisi ja mitkä olisivat sen kustannukset? Avaamme tässä raportissa näitä vaikeita kysymyksiä.

Raportti on tarkoitettu keskustelunavaukseksi. Sen pääasiallinen tarkoitus on kannustaa suomalaisia ja viranomaisiamme varautumaan epätodennäköiseen, mutta toteutuessaan riskialttiiseen euroeroon tai euroalueen hajoamiseen. Varautumattomuus, eli usko euroalueen säilymiseen poliittisista tai taloudellisista sokeista huolimatta, olisi mielestämme pahin mahdollinen virhe. Maailmanhistoria on täynnä esimerkkejä ylikansallisten valuuttaliitosten hajoamisista. Poliittiset rakennelmat, kuten euro, eivät ole ikuisia ja tämä olisi hyvä tarkoin tiedostaa.

Raportissa esittämämme eroprosessia tai arvioitamme sen kustannuksista ei pidä ottaa ainoana totuutena vaan kyse on yhdestä mahdollisesta eroskenaariosta. Korostamme, että raportin tarkoituksena ei ole kannustaa Suomea, tai muitakaan euromaita, eroamaan tai pysymään eurossa, koska päätös eurojäsenyydestä on lähtökohtaisesti poliittinen. Pyrimme ainoastaan selvittämään eroprosessia sekä sen kustannuksia.

Raportti on lyhyt tiivistelmä laajemmasta englanninkielisestä tutkimuksestamme: *How to leave the Eurozone: The case of Finland*. Siinä käymme laajemmin läpi euroeron yleisiä kysymyksiä sekä hahmottelemme tarkemmin Suomen euroeroon liittyviä ongelmia ja ratkaisuja. Raportti on vapaasti ladattavissa englanninkielisiltä sivuiltamme.

Euroero: Suomen erikoistapaus

Suomen euroeron tiellä on yksi muut ylittävä ongelma. Suomen viranomaiset ovat kaikessa hiljaisuudessa lopettaneet kansalliset maksujärjestelmämme. Tämä tarkoittaa, että kaikki Suomessa tehdyt korttimaksut käyttävät yleiseurooppalaisia järjestelmiä perustuen yhteiseurooppalaiseen maksualueeseen (*Single euro payment area, SEPA*). Siihen kuuluvat EBA (European Banking Authority) Clearing Euro 1 ja EBA Clearing STEP 2 maksujärjestelmät (*payment clearing systems*). Näiden järjestelmien lisäksi käytössä on Euroopan laajuinen reaaliaikainen bruttomaksujärjestelmä, TARGET2 sekä arvopapereiden kaupankäynnin selvitykseen suunniteltu TARGET2-Securities. Kaikkia järjestelmiä käytetään euromaksuihin. Mukana on myös EU:n ulkopuolisia maita. Suomella on vielä käytössään suurten maksujen järjestelmä (POPS), jonka volyymit ovat olleet varsin pienet. Euroalueen instituutiot

¹ Vastuullinen kirjoittaja. Sähköposti: tuomas.malinen@helsinki.fi. Emme ole saaneet rahallista tukea yhdeltäkään poliittiselta puolueelta tai ryhmältä.

ovat onnistunut kehittämään 15 vuoden aikana maailman tehokkaimmat ja suurimmat järjestelmät. Ne ovat myös toimineet luotettavasti.

Kotimaisten maksujärjestelmien puute aiheuttaa huomattavia ongelmia, jos euroalue hajoaisi tai jos Suomi päättäisi erota siitä. Luotettavan uuden maksujärjestelmän rakentaminen kestää pitkään, todennäköisesti yli vuoden. Tämän ajan Suomen olisi selvittävä joko eurooppalaisilla järjestelmillä tai nojautumalla käteiseen ja muihin väliaikaisiin maksukeinoihin. Vastakkaisena positiivisena trendinä Suomessa toimivien pankkien yhteistoiminta Automatia Pankkiautomaatit Oy:n kautta on luonut pankkien välisille maksuille kotimaisen modernin järjestelmän.

Muita keskeisiä euroeroon liittyviä kysymyksiä ovat kansainvälisten rahavirtojen kontrollointi eron aikana, kansainvälisten valuuttamarkkinoiden reaktio uuteen valuuttaan sekä Suomen Pankin aseman uudistaminen.

Euroeron laillisuus

Euroopan unionia johdetaan sopimuskokoelmien pohjalta. EU:n peruskirja ja perussopimukset ovat jäsenmaiden yhdessä sopima kokoelma säädöksiä, joihin maat ovat yhteisellä sopimuksella sitoutuneet. Näiden perustana ovat poliittiset päätökset. Tämän vuoksi EU -lakia ei voida pitää esteenä euroerolle. Eroklausuulin puuttuminen perussopimuksesta kuvaa ainoastaan sitä, että erosta ei voi neuvotella komission, parlamentin vai vastaavien EU -instituutioiden kanssa, koska heillä ei ole siihen valtuuksia. Euroerosta voidaan kuitenkin sopia poliittisesti jäsenmaiden kesken. Näin olisi esimerkiksi tehty, jos Kreikka olisi eronnut eurosta.

Muut jäsenmaat voivat asettua vastustamaan jonkin maan eroa. Tämän vuoksi eroaminen olisi hyvä sitoa EU -lakiin sekä kansainväliseen lakiin. Näihin perustuen eroava maa voi esittää kolmea syytä yksipuoliselle vetäytymiselleen euroalueesta:

1. Kansallinen hätätila
2. Force majeure
3. EU:n perussopimuksen tai periaatteiden rikkomukset ja muutokset

Maan kohdatessa kansallisen hätätilan, kuten sodan, epidemian tai talousromahduksen, se voi halutessaan väliaikaisesti poiketa useimmista kansainvälisistä sopimuksista hätätilan selvittämiseksi. Näihin poikkeustoimiin voitaisiin, tietyin edellytyksin, sisällyttää myös kansallisen rahayksikön käyttöönotto. Force majeure voi olla kansallinen hätätila tai jokin muu epänormaali ja poikkeava tapahtuma, joka vaatii kansallisen päätöksenteon vahvistamista. Tällaisten olosuhteiden pitäisi käytännössä olla niin poikkeuksellisia, että niihin ei pystyittäisi riittävästi vastaamaan käyttäen tavanomaisia talouspoliittisia keinoja (kuten fiskaalipolitiikka ja pääomakontrollit), vaan olisi pakko siirtyä oman valuutan käyttöön.

Lakiteknisesti pätevin eron syy onkin todennäköisesti sopimusrikkomus. Yleisesti tunnustetun käytännön mukaan rikottu sopimus ei enää sido sen solmijoita. EU:n perussopimuksen artikla 125 toteaa, että:

"Jäsenvaltio ei ole vastuussa eikä ota vastatakseen sitoumuksista, joita toisen jäsenvaltion keskushallinnoilla, alueellisilla, paikallisilla tai muilla viranomaisilla, muilla julkisoikeudellisilla

laitoksilla tai julkisilla yrityksillä on, edellä sanotun kuitenkin rajoittamatta vastavuoroisten taloudellisten takuiden antamista tietyn hankkeen yhteiseksi toteuttamiseksi."

Tämä tarkoittaa, että jäsenvaltiot eivät voi ottaa vastatakseen toistensa veloista ja vastuista. Jos Euroopan vakausmekanismi (EVM) päättäisi, 85 % määränemmistöllä, antaa Kreikalle velkoja anteeksi, voisi tämä aiheuttaa taloudellisia tappioita jäsenmaille, ja sitä kautta artikla 125 rikkomisen.

Euroalueen kehittäminen nykyistä suurempaan yhteisvastuuseen vaatisi perussopimusten muuttamista. Tässä tilanteessa maille, jotka eivät halua edetä tiiviimpään liittoon, voitaisiin tarjota mahdollisuus lähteä euroalueesta. Tällöin lähtö tapahtuisi yhteisellä sopimuksella.

Euron "peruuttamattomuus" on joka tapauksessa poliittinen määritelmä, jota voidaan poliittisella päätöksellä muuttaa. Tämä ei estä Suomea tai muutakaan euromaata eroamasta rahaliitosta. Eri kysymys kuitenkin on, miten maan EU-jäsenyyteen suhtauduttaisiin, jos maa päättäisi yksipuolisesti vetäytyä eurosta. EU:sta voi hakea eroa, mutta siitä ei voida erottaa. Jäsenmaan jatkaminen EU:n jäsenenä euroeron jälkeen voidaan kuitenkin tehdä poliittisesti hyvin hankalaksi.

Euroeron käytännön toteutus

Euroeroanalyysimme perustuu aikaisemmissa tutkimuksissamme hahmoteltuihin valuuttaliittoeron pääpiirteisiin.² Erossa keskeisiksi kysymyksiksi muodostuvat:

1. Kykeneekö eroava maa takaamaan maksujärjestelmänsä toimivuuden ja pystyykö se luomaan uuden markkinoiden luottamusta nauttivan keskuspankin?
2. Voiko ero johtaa rahaliiton keskushallinnon ja/tai muiden jäsenvaltioiden toteuttamiin kustotoimenpiteisiin?
3. Pystyykö eroava maa turvaamaan pankkiensa, yrityksiensä ja valtion instituutioidensa maksukyvyyn erotilanteessa?

Käsitlemme jokaista erikseen.

Maksu- ja rahoitusjärjestelmät

Vaikka Suomella ei tällä hetkellä ole kotimaisia maksujärjestelmiä, sen rahoitusjärjestelmän rakenne helpottaa eroa kahdella tavalla. Suomessa toimii vain muutama pankki ja 90 % vähittäiskaupan rahaliikenteestä kulkee kolmen suurimman pankin (OKO, Nordea ja Danske Bank) kautta. Yli 80 prosenttia vähittäiskaupan maksuliikenteestä hoidetaan korteilla tai digitaalisia maksuja käyttäen. Suomalaisten pankkien yhteiset yritykset, kuten Automatia Pankkiautomaatit Oy, pyrkivät vähentämään käteismaksujen osuutta lähitulevaisuudessa. Koska suuri osa vähittäiskaupan maksuliikenteestä kulkee vain muutaman pankin kautta, vähentää tämä pankkien välisen clearingin, eli selvitystoiminnan tarvetta. Erotilanteessa selvitysten osuutta voitaisiin pyrkiä vähentämään edelleen kannustamalla kuluttajia ja yrityksiä avaamaan tilejä useammassa pankeissa.

Euroeroa varten Suomen pitäisi ottaa käyttöön pääoman ja valuutan vientirajoitukset (pääomakontrollit). Ne pitäisi ottaa käyttöön mahdollisesti jo valmisteluvaiheen alussa tai viimeistään

² Katso http://en.eurothinktank.fi/wp-content/uploads/2015/01/How-to-leave-10_16.pdf.

välittömästi eduskunnan päätettyä euroerosta pääomapaon ehkäisemiseksi. Välittömästi eduskunnan päätöksen jälkeen kaikki pankit ja yritykset velvoitettaisiin vaihtamaan tilinsä euroista uuteen Suomen markkaan (tästä eteenpäin USM) vaihtokurssilla: 1:1. Tähän muutokseen olisi varattava huomattavasti aikaa. Asiantuntijoilta saatujen arvioiden mukaan pankkijärjestelmien muuttaminen vastaamaan täysin uutta valuuttaa veisi useista kuukausista mahdollisesti yli vuoteen. Tämän muutosprosessin vaikutukset rajoittuisivat todennäköisesti kotimaan kauppaan. Pääomakontrollien ollessa käytössä kotimaan korttimaksut voitaisiin todennäköisesti hoitaa eurojärjestelmiä käyttäen, ja ”Suomen eurot” muutettaisiin ulkomaan valuutoiksi vasta rajalla.

Kansainväliset valuuttamarkkinat alkaisivat hinnoitella uutta Suomen markkaa välittömästi eropäätöksen jälkeen. Tämä muuttaisi USM:n ja euron vaihtokurssin nopeasti pois suhteesta 1:1. Koska Suomen Pankin olisi hyväksyttävä kaikki ulkomaanmaksut pääomakontrollien vallitessa, olisi sillä instituutiona huomattava vaikutus USM:n vaihtokurssiin. Tänä aikana Suomen Pankin rahapolitiikan tavoitteena tulisikin olla pääoman ulos- ja sisäänvirtauksen tasapainottavan markkinahintapohjaisen vaihtokurssin löytäminen. Tämä pitäisi pankin valuuttavarannon vakaana.³

Suomen tulisi tilata uudet setelit välittömästi eduskunnan eurosta eroamispäätöksen jälkeen. Uusien setelien tilaaminen, valmistaminen ja testaaminen voi viedä hyvinkin vuoden, milloin käteismaksut tulisi hoitaa käyttäen joko olemassa olevaa setelistöä tai luomalla väliaikainen setelistö. Eurosetelit voitaisiin leimata uudeksi valuutaksi, mutta tämä voisi johtaa eurojen poistumiseen kierrosta, jos leimaaminen alentaa niiden arvoa. Koska valuutan vientiä maasta säänneltäisiin, eurot voisivat myös jatkaa kierrossa normaalisti. Eurot myös säilyttäisivät arvonsa sen jälkeen, kun USM:n setelit olisi otettu käyttöön.

Eurokäteistä ei kuitenkaan todennäköisesti olisi riittävästi maksujärjestelmän pyörittämiseen, etenkin jos korttimaksamisessa olisi katkoja. Tämän helpottamiseksi valtio ja jopa valtion valtuuttamat yritykset voisivat laskea liikkeelle lyhytaikaisia velkasitoumuksia. Näille muodostuisi nopeasti jälkimarkkinat, eli niistä tulisi rahan kaltaisia maksuvälineitä. Väärentämistä voitaisiin vaikeuttaa merkitsemällä velkasitoumukset esim. etukäteen tilattuja hologrammileimoilla.

Uuden rahan käyttöönotto aiheuttaisi monia logistisia ongelmia. Koska modernit pankkiautomaatit eivät tunnistaisi uusia seteleitä, ne pitäisi kaikki ohjelmoida uudelleen. Tämä veisi arviolta joitakin viikkoja. Tänä aikana setelien jakoon pitäisi käyttää eri tahoja, kuten pankkeja, posteja, kauppoja ja muita sopivia julkisia ja yksityisiä tahoja. Käteisen saanti erotilanteessa tulisi suunnitella huolella.

Uusi Suomen pankki

Suomen Pankin (tästä eteenpäin SP) olisi pystyttävä tukemaan uutta kansallista valuuttamme ja rahoitusjärjestelmäämme välittömästi eropäätöksen jälkeen. Olisi erittäin tärkeää, että nykyinen Suomen Pankki voisi jatkaa toimintaansa valuuttamuutoksen jälkeen. Nykyinen SP on EKP:n nimellinen omistaja ja todellisuudessa sen alainen, joka paikallisesti toteuttaa keskitetysti sovittuja rahapoliittisia toimia. Se osallistuu politiikan suunnitteluun ja EKP:n maksujärjestelmien kehittämiseen, ja soveltaa sovittuja sääntöjä markkina- ja pankkioperaatioissaan.

³ Merkittävä erilliskysymys on myös saako Suomen Pankki hyödyntää edes osittain tällä hetkellä noin 60 miljardin euron TARGET2-saatavaansa eurosystemistä USM:n ja euron välisien maksujen toteuttamiseen.

Erosta päätettäessä SP:n toiminta säädeltäisiin palauttamalla pääosiltaan ”Laki Suomen Pankista” joka poistettiin käytöstä vuonna 1998 (HE6/1998). Uuden lain mukaan SP toimisi nimellisesti eduskunnan valvonnassa ja vähentäisi pankin jäsenyyttä Euroopan keskuspankkijärjestelmässä (EKPJ) samalle tasolle kuin on tällä hetkellä esim. euron ulkopuolella olevalla Ruotsilla. Kuten EU:n jäseniltä edellytetään, SP olisi riippumaton täyttäessään tehtäviään. Uudessa laissa säädettäisiin lisäksi uudesta valuutasta, SP:n toiminnasta ja tehtävistä, sekä keskuspankkipolitiikan tärkeimmistä tavoitteista.

Uudessa laissa tulisi välttää Suomen viranomaisten ajoittaista halua kiinnittää valuuttansa kurssia muihin valuuttoihin (dollari, ecu, euro) tai valuuttaindekseihin. Kansallinen kokemus samoin kuin teoreettiset näkemykset varoittavat kiinteäkursijärjestelmästä Suomen tapauksessa. Siitä huolimatta vaihtoehtoisia rahapolitiikan tavoitteita on runsaasti. Muuten uudistettu SP voisi noudattaa pääosin samoja periaatteita kuin Ruotsin keskuspankki, Riksbanken, sitä kuitenkin virallisesti myöntämättä. Siten Suomesta tulisi vähitellen osa Pohjoismaita kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla.

Velka ja Suomen instituutioiden maksukyky

Suomen pankkijärjestelmä on varsin hyvässä kunnossa. Sen riskit ovat vähäisiä. Nordea ja Danske Bank ovat pääosin Ruotsin ja Tanskan viranomaisten valvonnan alaisia, mikä vähentää Suomen viranomaisten vastuita, mutta myös valvonnan mahdollisuuksia

Suomen Pankin tilastojen mukaan suomalaisilla kotitalouksilla oli vuoden 2017 maaliskuun lopussa 94,3 miljardia euroa asuntovelkaa, 14,6 miljardia kulutusluottoja ja 16,4 miljardia muita luottoja. Talletuksia kotitalouksilla oli 85 miljardia, yrityksillä 33 miljardia, rahoitusmarkkinasektorilla 14 miljardia ja valtiolla sekä kunnilla 17 miljardia.

Suurin osa veloista ja talletuksista on Suomen lain ja suomalaisten riidanratkaisumenetelmien alaisia, mikä tarkoittaa, että valuutanvaihdoksessa ne muuttuisivat markkamääräisiksi kansainvälisen oikeuskäytännön: rahan lain tai *lex monetaen* mukaan. Nordean ja Danske Bankin Suomessa olevat lainat ja talletukset ovat osittain Ruotsin ja Tanskan lain alaisia, mutta niiden sopimuksellinen sovellusalue on Suomessa. Tämän takia on todennäköistä, että ne tultaisiin myös muuttamaan markkoiksi, mahdollisesti riidanratkaisumenettelyn (esim. tuomioistuimen päätöksen) jälkeen. Onkin todennäköistä, että euroeron tilanteessa kotitalouksien rahoitustaseissa ei tapahtuisi merkittäviä muutoksia suhteessa tuloihin, koska kummatkin määriteltäisiin markkoissa.

Valtiokonttorin mukaan Suomen valtiolla oli velkaa 110 miljardia euroa vuoden 2016 lopussa. Näistä 45,5 miljardia sisältää enemmistö päätös mekanismin (*collective action clause*), jonka puitteissa 2/3 määräenemmistöllä maksuvaluutta voidaan vaihtaa markkoiksi, tai jos päätöstä ei saada aikaan, takaisinmaksut pitäisi ohjata toiseen euromaahan euromääräisenä. Loput Suomen valtion velkakirjat muuttuisivat markkamääräisiksi rahan lain mukaisesti.

Suomalaisilla yrityksillä oli noin 200 miljardia velkaa ja 34 miljardia joukkovelkakirjoja vuoden 2016 lopussa. Suurin osa tästä velasta on Suomen lain ja riidanratkaisumekanismien alaista ja se voidaan tarvittaessa muuttaa markkamääräiseksi. Lainakohtaiset sopimuserot ovat kuitenkin merkittäviä ja vaatisivat useissa tapauksissa sopimus pohjaisen riidanratkaisumenetelmän käyttöä tai osapuolten välistä kaupallista sopimista, joihin on lainaehdoissa yleensä varauduttu. Monikansalliset yhtiöt voivat myös vaatia toisen euromaan kautta suoritettavaa, mutta muuten alkuperäisten ehtojen mukaista takaisinmaksua euroissa. Suomalaisten yritysten johdannaisriskeistä ei ole olemassa kattavaa aineistoa.

Eurosta eroamisen tilanteessa niistä voisi aiheutua tappioita yksittäisille yrityksille, vaikka johdannaiset yleensä nettoutuvat nolnaan kansallisella tasolla.⁴

Julkisen hallinnon kysymyksiä

Julkiseen hallintoon liittyvät kysymykset eli onnistuneen euroeron tekniset edellytykset ovat:⁵

1. Hallituksella tulee olla voimakas poliittinen tuki euroerolle eduskunnassa (selvä enemmistö).
2. Euroeron valmistelujen (alustavat suunnitelmat) on tehtävä salassa hallituksen ja eduskunnan puitteissa.
3. Hallituksen on pystyttävä nopeasti valmistelemaan ja toteuttamaan kaikki tarvittavat lakien ja säädösten muutokset.

Koska ero olisi suunniteltava salassa (ks. alla) ja koska päätökset olisivat hyvin merkittäviä, olisi niille oltava hyvin vahva ja laaja tuki eduskunnassa. Mikä voisi sitten olla sellainen kehitys tai tapahtuma, mikä yhdistäisi eri poliittiset puolueet?

Liittovaltiokehityksen, eli federalistin euroliittovaltion muodostamisen, synnyttämät riskit suomalaiselle hyvinvointivaltiolle ja samalla yhteisten velkojen ja riskien kasvu saattaisivat muuttaa poliittista ilmapiiriä. Maailmantalouden kriisi tai taloudellisen epävakauden uusiutuminen euroalueella saattaisi vaikuttaa samaan suuntaan, jos se olisi riittävän voimakas.

Luottamuksellisuuden täytyy olla ehdotonta, kun valmistellaan laajakantoisia raha- ja rahoitusmuutoksia, kuten euroeroa. Euroerolla olisi merkittävät taloudelliset seuraamukset eri intressiryhmille, jotka toimisivat välittömästi jopa osittaistietojen perusteella. Tämän vuoksi euroeron suunnittelu on joko pidettävä salassa, tai se on toteutettava valuutansäännöstelyn, eli pääomakontrollien, suojassa. Suomessa voitaisiin perustaa korkeiden virkamiesten ryhmä, joka vastaisi alustavasta suunnitelmatyöstä. Ryhmä voisi pyytää rajoitettua apua niiltä rahoitusmarkkinoiden toimijoilta joilla on kokemusta rauhanajan säännöllisestä varaus- ja varmuustoiminnasta. Osa valmisteluista olisi melko helppo naamioida osaksi rahamarkkinatoimijoiden tavanmukaista valmiustyötä.

Jos viranomaiset päättäisivät käynnistää erosta julkisen keskustelun, olisi siihen varauduttava lisävalmisteluun. Tässä vaihtoehdossa kaiken alustavan valmistelun tulisi olla valmista ennen kuin äänestyksestä ilmoitettaisiin. Ilmoituksen yhteydessä valuutansääntely olisi pantava toimeen. Kansanäänestys tulisi järjestää niin, että Suomi voisi erota välittömästi tuloksen selvittyä. On huomionarvoista, että kansanäänestys voisi johtaa moniin, vaikeasti ennakoitaviin tapahtumiin sekä rahoitusmarkkinoilla että poliittisessa kentässä. Vaikka kansanäänestys voitaisiin pitää ”oikeutettuna ja perusteltuna” demokraattisen päätöksenteon osana, se voisi johtaa kaoottiseen ja kalliiseen euroeroon.

⁴ Tämä johtuu siitä, että yritykset suojaavat usein sekä saatavia että sitoumuksiaan. Uusien markkapohjaisten johdannaisten luomiseen pitäisi esim. Ruotsin käytäntöjä kopioiden luoda uusi referenssikorkoperuste.

⁵ Katso: http://en.eurothinktank.fi/wp-content/uploads/2015/01/How-to-leave-10_16.pdf.

Koska Suomessa ei järjestetty kansanäänestystä euroon liittyessä, sellaista ei tarvittaisi myöskään siitä erotessa. Suomi liittyi euroon hallituksen esityksen perusteella eikä siihen sisällynyt mitään peruslain muutoksia. Siten päätös erota euroalueelta olisi vastaavasti teknisesti helppo. Se vaatisi ainoastaan tavallisten lakien muutoksia.

Lait jotka vaatisivat muutoksia ovat mm.:

1. Laki Suomen Pankista (niin kuin jo on selostettu, sisältäen myös eduskunnan pankkivaltuuston roolin tarkistus).
2. Rahalaki (määritellen uudelleen valuutan, laillisen maksuvälineen, vaihdettavuus hallituksen asetusten mukaisesti jne.).
3. Laki Finanssivalvonnasta (palauttaen kansallinen vastuu valvonnassa).
4. Laki Rahoitusvakausvirastosta.
5. Suuri määrä vähäisempiä lakimuutoksia seurauksina yllä mainittujen lakien muuttumisesta.

Koska euroero vaatisi muutoksia vain tavallisten lakien osalta voisi eduskunta päättää niistä viikonlopun aikana edellyttäen, että lakitekniset ja muut valmistelut ovat riittäviä ja poliittinen yksimielisyys on riittävän vahva.

Suomen euroeron kustannukset ja hyödyt

Euroeron kustannukset muodostuisivat pääosiltaan erohetkeen liittyvistä lyhytaikaisista kustannuksista. Eron hyödyt kertyisivät yli ajan. Alla esitämme alustavan ja hyvin karkean arvion eron suorista kustannuksista. Poliittiset päätökset ja juridiset tulkinnat vaikuttavat niihin keskeisesti, joten arvioomme liittyy huomattavaa epävarmuutta. Hyödyt näyttäytyvät suoraviivaisempina, mutta niihinkin liittyy jonkin verran epävarmuutta.

Lyhyen aikavälin suorat kustannukset

Euroeroon liittyviä kustannuksia vähentää Suomen hyvä ulkomainen nettomaksuasema, joka on esitetty sektoreittain taulukossa 1.

Taulukko 1. Suomen ulkomainen nettomaksuasema (2016 loppu)

	Saatavat	Sitoumukset	Netto
<i>Yritykset</i>	144,17	192,17	-48,00
<i>Suomen Pankki</i>	49,12	12,35	36,78
<i>Pankit ja finanssi-instituutiot</i>	204,39	299,34	-94,95
<i>Rahamarkkinarahastot</i>	2,51	0,04	2,47
<i>Yhteissijoitusrahastot*</i>	72,86	21,07	51,79
<i>Muut rahoitusalan välitysliikkeet</i>	29,23	38,88	-9,65
<i>Vakuutusyhtiöt</i>	28,62	0,92	27,71
<i>Valtio</i>	14,89	106,57	-91,68
<i>Kunnat</i>	0,56	3,06	-2,50
<i>Sosiaaliturvarahastot</i>	133,73	2,93	130,80
<i>Kotitaloudet ja voittoa tuottam. organisaatiot</i>	13,60	1,06	12,55
Kokonaismäärä	693,68	678,38	15,31

* = pois lukien rahoitusmarkkinarahasto. Miljardeissa euroissa. Lähde: Tilastokeskus

Vuoden 2016 lopussa Suomella oli nettosaatavia ulkomailta noin 15 miljardin euron edestä. Suurimmat ulkomaiset nettositoumukset olivat yrityksillä, pankeilla ja valtiolla.

Suomen euroeron kustannuksia arvioitaessa on pyrittävä vastaamaan kahteen kysymykseen.

- 1) Kuinka suuri osa velkasitoumuksista voitaisiin muuttaa markoiksi?
- 2) Kuinka paljon markka devalvoituisi ja kuinka kauan se kestäisi?⁶

Tappioiden ja voittojen arviointiin vaikuttaa myös ulkomaisen velan maturiteetti, ja se, kuinka markan ulkoinen arvo vaihtelisi ennen kuin velat ja sitoumukset pitäisi maksaa takaisin.

Arviomme Suomen euroeron kustannuksista perustuu kahteen kustannuslajiin: operatiivisiin ja muuttuviin kustannuksiin. Vaihdos uuteen valuuttaan vaatii mm. maksujärjestelmien uudistamisen, uusien seteleiden ja kolikoiden suunnittelun ja painamisen, tilien päivittämisen sekä sopimusten nimellisarvojen muuttamisen. Nimitämme näitä operatiivisiksi kustannuksiksi. Muuttuvat kustannukset riippuvat uuden valuutan arvonmuutoksista sekä valuutan yli- tai aliarvostuksesta eron hetkellä. Näitäkin kustannuksia voi kuitenkin luonnehtia lyhytaikaisiksi sillä oletuksella, että aidosti kelluva valuuttajärjestelmä korvaa euron. Sen jälkeen suuria yli- tai aliarvostuksia ei pääsisi helposti syntymään.

Taulukossa 2 esitetään **paras tapaus** -skenaarion mukaiset erokustannukset 5 ja 15 prosentin devalvoitumiselle. Skenaariossa oletetaan, että Euroopan viranomaiset tarjoavat eroavalle Suomelle sen tarvitseman avun ja että Suomi voi jatkaa EU:n jäsenenä. Oletamme myös, että maksut pystytään Suomessa hoitamaan eron ajan lähes normaalisti.

Taulukko 2. Suomen euroeron lyhyen aikavälin kustannukset (paras tapaus)

Muuttuvat kustannukset		
Devalvoituminen:	5 %	15 %
<i>Yritykset</i>	-2,40	-7,20
<i>Suomen Pankki</i>	1,84	5,52
<i>Pankit ja finanssi-instituutiot</i>	-4,75	-14,24
<i>Rahamarkkinarahastot</i>	0,12	0,37
<i>Yhteissijoitusrahastot*</i>	2,59	7,77
<i>Muut rahoitusalan välitysliikkeet</i>	-0,48	-1,45
<i>Vakuutusyhtiöt</i>	1,39	4,16
<i>Valtio</i>	-4,58	-13,75
<i>Kunnat</i>	-0,13	-0,38
<i>Sosiaaliturvarahastot</i>	6,54	19,62
<i>Kotitaloudet ja voittoa tuottam. organisaatiot</i>	0,63	1,88
Muuttuvat kustannukset (miljardeissa euroissa)	0,77	2,3

⁶ Mikäli markka revalvoituisi, ulkomaisten sitoumusten markka-arvoinen arvo laskisi.

Operatiiviset kustannukset

Valuutan vaihto:

	<i>Suunnitteluun sekä jakeluun liittvät kustannukset</i>	-6,00	-6,00
Payment systems			
	<i>Kotimaisen maksujärjestelmän luominen</i>	-3,00	-3,00
Odottamattomat kustannukset		-2,00	-2,00
Operatiiviset kustannukset (miljardeissa euroissa)		11,00	-11,00
Lyhyen aikavälin erokustannukset miljardeissa euroissa		-10,23	-8,7

Taulukossa 2 esitettyjen laskelmien mukaan parhaassa tapauksessa Suomen euroero maksaisi noin 10 miljardia euroa/markkaa. Eron kustannukset voisivat kuitenkin nousta huomattavasti, jos Suomi esimerkiksi suljettaisiin eurooppalaisten maksujärjestelmien ulkopuolelle heti eron jälkeen. Euroopan komissio voisi myös yrittää saada Suomea eroamaan EU:sta poliittista painostusta käyttäen. Erovalmistelut voisivat epäonnistua, vaihtoehdotiset maksujärjestelmät viivästyä ja markkinat menettää luottamuksen Suomen talouden hoitoon ja uuteen valuuttaan. Kaikki nämä tekijät voisivat yhdessä nostaa Suomen euroeron kustannuksia huomattavasti.

Pitkän aikavälin hyödyt

Omaan valuuttaan palaaminen toisi Suomelle kahdenlaisia hyötyjä:

1. Suomen talouden kyky harjoittaa itsenäistä rahapolitiikkaa ja vastata ulkoiisiin shokkeihin palautuisi.
2. Suomi irtaantuisi euroalueen yhteisvastuuseen liittyvistä tulonsiirroista.

Pienten avoimien talouksien tapaan Suomen vientiteollisuus on verrattain erikoistunut muutamiin aloihin. Erikoistumisen johdosta Suomen talous on haavoittuvainen ulkoisille shokeille, kuten vuoden 2008 finanssikriisille, Nokian tuotteiden kysynnän romahdukselle tai Venäjän kauppapakotteille. Inflaatioherkät taloudet, kuten Suomi, myös menettävät suhteellisen kilpailukykyä valuuttaunionissa tyypillisesti melko nopeasti. Mikäli Suomella olisi oma kelluva valuutta, sen arvo joustaisi alaspäin yllä kuvatuissa tilanteissa ja ylöspäin päinvastaisissa tilanteissa. Tämä ylläpitäisi suomalaisten tuotteiden kansainvälistä hintakilpailukykyä kriiseissäkin, estämättä kuitenkaan jalostusasteen ja arvonlisäyksen kasvua. Vakaa vienti ylläpitäisi kapasiteetin käyttöasteita tai resurssien aktiivista uudelleen allokointia, mikä heijastuisi investointeihin ja talouskasvuun, sekä julkisen talouden tasapainoon. Mikäli valuutta devalvoituisi euroeron seurauksena, vienti vahvistuisi ja tuonti heikentyisi, koska suhteellisesti korkeammat tuontihinnat suuntaisivat kysyntää kotimaassa valmistettuihin tuotteisiin. Vaikka on todennäköistä, että Suomen talouskasvu nopeutuisi omassa valuutassa, mitään takeita siitä ei kuitenkaan ole. Kaikki riippuisi toteutetusta finanssi-, työmarkkina- ja rahapolitiikasta.

Euroalueelle on vuonna 2010 alkaneen velkakriisin vanavedessä rakennettu erilaisia yhteisvastuun kasvattamiseen pyrkiviä mekanismeja. Näihin kuuluvat EKP:n velkakirjaostot sekä Euroopan vakausmekanismiin (EVM) perustaminen. Lisäksi on tehty useita muitakin ehdotuksia, kuten yhteisen talletussuojan ja suhdannetasausrahaston perustaminen. Euroopan komission ja Ranskan uuden

presidentin, Emmanuel Macronin, tavoitteena on yhteisvastuun lisääminen monella eri tavalla.⁷ Saksan syyskuussa pidettävien liittopäivävaalien jälkeen on todennäköistä, että myös Saksa suostuu jonkinasteiseen yhteisvastuun lisäämiseen.

Yhteisvastuun lisääminen ja integraation syveneminen on euroalueella välttämätöntä, jotta voidaan vastata nk. *epäsymmetrisiin shokkeihin*. Koska yhteisvaluutta sitoo monien erilaisten maiden valuuttakurssit yhteen, maailmantalouden tai eri maiden keskeisten kauppakumppaneiden taantumat vaikuttavat valuutta-alueen maihin eri tavoin. Vuoden 2008 finanssikriisi jälkimaininkeineen johti talouskasvun romahtamiseen Suomen ohella myös kaikissa euroalueen eteläisissä jäsenvaltioissa. Saksa, Itävalta ja Hollanti toipuivat taantumasta melko nopeasti, mutta suurin osa euromaista, kuten Suomi, toipuivat hitaasti. Vuoden 2008 kriisi sekä sitä seurannut Euroopan velkakriisiksi naamioitu euron kriisi ovat esimerkkejä ulkoisista shokeista, jotka kohtelevat eri maita eri tavalla. Ilman välitöntä joustomekanismia, kuten kelluvaa valuuttakurssia talouden tasapainottamiseksi, toipuminen on hidasta ja epätasaista valuutta-alueen sisällä.

Syntyneitä kasvu- ja tuloeroja voidaan korjata tulonsiirroilla menestyneiltä mailta kärsineille maille, mihin euroalueella ollaankin vähitellen siirtymässä. Vastikkeettomatkaan tulonsiirrot eivät kuitenkaan palauta kärsineiden maiden kilpailukykyä. Se edellyttää sisäistä tai fiskaalista devalvaatiota. Käytännössä kilpailukyky on palautettu sisäisillä devalvaatioilla, eli palkanalennuksilla työttömyyden kautta. Koska tulonsiirrot heikentävät työntekijöiden valmiutta palkanalennuksiin, tulevat ne hidastamaan sisäisen devalvaation toteutumista. Sen johdosta tulonsiirroista tulee pitkäkestoisia, ellei jopa pysyviä. Suomen onkin ratkaistava, haluammeko olla mukana liittovaltiokehityksessä vai emme.

Varautuminen

Euroalue on jo muuttunut hyvin toisenlaiseksi siitä mistä Maastrichtin sopimuksessa vuonna 1993 sovittiin. Vaikka Suomi ei haluaisi lähteä euroalueesta, euroalue voi myös hajota tai muut maat saattavat lähteä siitä. Suomelle voidaan myös tarjota vaihtoehtoa: hyväksyä huomattavasti nykyistä suurempi yhteisvastuun lisääntyminen ja itsemääräämisoikeuden väheneminen, tai eroaminen euroalueesta.

Näiden syiden vuoksi Suomen tulisi myös alkaa varautua siihen vielä epätodennäköiseen mahdollisuuteen, että euroalue hajoaa, tai että se kehittyy suuntaan, jossa emme halua olla mukana. Tämän vuoksi Suomen tulisi:

- 1) Valmistaa rahoitusjärjestelmänsä ja instituutionsa siihen, että ne pystyisivät selviytymään euroerosta mahdollisimman pienin vaurioin. Tähän kuuluu kotimaisen maksujärjestelmän luominen.
- 2) Suomen viranomaisten tulisi tehdä laaja selvitys euroalueen hyödyistä ja haitoista sen jälkeen kun suuntaviivat euroalueen edelleen kehittämiseksi (tiivistämiseksi) on julkaistu.

Suomalaisten tulisi hyväksyä, että pitkällä aikavälillä euroalue voi kehittyä vain kahteen suuntaan: Se voi joko hajota (kokonaan tai osittain) tai siitä muodostuu huomattavasti nykyistä tiiviimpi uniioni, käytännössä liittovaltio.

⁷ Katso esim. https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-deepening-economic-and-monetary-union_en.

Lopuksi

Euroalueesta voi erota. Se voi tapahtua joko yhteisymmärryksessä muiden jäsenmaiden kanssa tai yksipuolisella vetäytymispäätöksellä. Ero ei kummassakaan vaihtoehdossa olisi helppoa, eikä sen kustannuksia pystyittäisi tarkasti etukäteen arvioimaan. Epävarmuudesta huolimatta on epätodennäköistä, että ero johtaisi huomattaviin kustannuksiin. Suomen kohdalla kustannukset voisivat parhaimmillaan olla varsin kohtuulliset noin 10 miljardin euron luokkaa. Huomattavasti korkeammat kustannukset ovat silti toki mahdollisia, etenkin jos minkäänlaista etukäteisvarautumista ei tehdä.

Suomelle euro on ollut ennen kaikkea poliittinen projekti. Sellaisena se voi myös jatkua niin kauan kuin suomalaiset haluavat olla rahaliiton jäseniä. Suomen tulisi kuitenkin myös varautua siihen mahdollisuuteen, että euroalueen jatko nykymuodossaan käy mahdottomaksi. Talouskriisit ja/tai suuri yhteisvastuun lisääminen yhdistettynä kansallisen suvereniteetin huomattavaan vähenemiseen voivat olla asioita, jotka muuttavat suhtautumistamme euroon.

Historia osoittaa, että poliittiset projektit, kuten euro, päättyvät jossain vaiheessa. Maat joko yhdistyvät liittovaltioksi tai ottavat käyttöön omat valuuttansa. Haluttomuus varautua euron hajoamiseen tai siitä eroamiseen altistaisi Suomen suurille kustannuksille. Erityisesti toisen euromaan päätös lähteä eurosta on mahdollinen saranakohta, jonka yhteydessä Suomen palaaminen muiden pohjoismaiden joukkoon omaa valuuttaa käyttäväksi EU-maaksi voisi olla perusteltu.

Presidentti Paasikivi on todennut tosiasioiden tunnustamisen olevan kaiken viisauden alku. Tämä olisi hyvä lähtökohta myös euroon liittyville poliittisille päätöksille.